

**Kommentarmaterial till
kursplanen i hem- och
konsumentkunskap**

Skolverket

Kommentarmaterial till
kursplanen i hem- och
konsumentkunskap

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Tel: 08-598 191 90
Fax: 08-598 191 91
E-post: order.fritzes@nj.se
www.fritzes.se

ISBN: 978-91-38325-48-3
Form: Ordförrådet AB
Tryckt hos ett klimatneutralt företag
– Edita, Västerås 2011
Stockholm 2011

Innehåll

Inledning	4
En samlad läroplan.....	4
Kursplanens olika delar och kunskapskrav.....	4
Kommentarer till kursplanen i hem- och konsumentkunskap	6
Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen.....	6
Syftet	6
Det centrala innehållet	11
Mat, måltider och hälsa	12
Konsumtion och ekonomi.....	15
Miljö och livsstil.....	16
Kunskapskraven.....	19
Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven	22

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial som riktar sig till lärare och rektorer. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texterna i kursplanerna. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och hur kunskapskraven är konstruerade.

Här nedan kommer först en övergripande beskrivning av den samlade läroplanen. Därefter följer kommentarmaterialet kursplanernas struktur för att det ska vara lätt att hitta och orientera sig i texten. *Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.*

En samlad läroplan

Från och med läsåret 2011/12 har alla obligatoriska skolformer, det vill säga grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan, var sin samlad läroplan.

Läroplanerna består av tre delar. Den första delen beskriver skolans värdegrund och uppdrag, medan den andra delen innehåller övergripande mål och riktlinjer för utbildningen. Dessa delar är i princip likadana för alla obligatoriska skolformer. Läroplanens tredje del innehåller kursplaner för alla ämnen. Kursplanerna är indelade i avsnitten syfte och centralt innehåll och kompletteras med kunskapskrav för de olika ämnena.

För att förstå undervisningens uppdrag är det angeläget att läsa den samlade läroplanen som en helhet. Det är också viktigt att förstå relationen mellan kursplanens olika delar.

Kursplanens olika delar och kunskapskrav

Syftets uppbyggnad

Varje kursplan inleds med en kort motivering till att det enskilda ämnet finns i skolan. Därefter anges syftena med undervisningen i ämnet. Syftestexten är formulerad så att det tydligt framgår vilket ansvar undervisningen har för att eleverna ska kunna utveckla de kunskaper och förmågor som anges.

Texten avslutas med ett antal långsiktiga mål som är uttryckta som ämnesspecifika förmågor. Dessa gäller för alla årskurser och ligger till grund för kunskapskraven. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling – det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt kan uppnås.

Det centrala innehållets uppbyggnad

I det centrala innehållet anges vad som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal punkter. Kunskapsområdena behöver inte motsvara arbetsområden i undervisningen, utan de är enbart ett sätt att strukturera innehållet i ämnet. Hur de olika innehållspunkterna hanteras i relation till varandra är något som lärare tillsammans med elever måste avgöra. Det centrala innehållet säger heller ingenting om hur mycket undervisningstid som ska ägnas åt de olika punkterna.

Det är viktigt att understryka att det centrala innehållet inte behöver utgöra allt innehåll i undervisningen. Det finns alltid möjlighet för läraren att komplettera med ytterligare innehåll utifrån elevernas behov och intresse.

Kunskapskraven

Kursplanerna kompletteras med kunskapskrav i de olika ämnena. Kunskapskraven är konstruerade utifrån ämnets långsiktiga mål och centrala innehåll. De beskriver den lägsta godtagbara kunskapsnivån för en elev i årskurs 3 och anger den kunskapsnivå som krävs för betygen A, C respektive E i årskurs 6 och 9.

I årskurs 3 finns det kunskapskrav för lägsta godtagbara kunskaper i ämnena matematik, svenska, svenska som andraspråk samt de samhällsorienterande och naturorienterande ämnena. I årskurs 6 finns kunskapskrav i samtliga ämnen utom moderna språk. I årskurs 9 finns kunskapskrav i alla ämnen.

I specialskolan och sameskolan ser det delvis annorlunda ut än i grundskolan.

- I specialskolan finns kunskapskrav för lägsta godtagbara kunskaper i årskurs 4 samt kunskapskrav för betygen A, C och E i årskurs 7 och 10. Specialskolan har också kunskapskrav för lägsta godtagbara kunskaper i ämnet teckenspråk för döva och hörselskadade i årskurs 4.
- I sameskolan finns kunskapskrav för lägsta godtagbara kunskaper i årskurs 3 samt kunskapskrav för betygen A, C och E i årskurs 6.

Kommentarer till kursplanen i hem- och konsumentkunskap

Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen

Inriktningen i ämnet hem- och konsumentkunskap är densamma som i den tidigare kursplanen. Liksom förut står livet och verksamheterna i hemmet och familjen samt samspelet mellan människan, samhället och naturen i fokus.

Den nya kursplanen lyfter däremot på ett tydligare sätt än tidigare fram hur den enskilda individen genom sina handlingar i hushållet kan bidra till hållbar utveckling. Begreppet resurshushållning finns inte längre med i den nya kursplanen. I stället används begreppet hållbar utveckling för att vidga perspektivet på resursfrågorna, och för att anpassa texten till vad som står i de första delarna av den samlade läroplanen.

Jämställdhetsfrågor lyfts fram i form av arbetsfördelning i hemmet. Det är en konkretisering jämfört med tidigare då området beskrevs mer övergripande med fokus på pojkars och flickors identiteter.

Den nya kursplanen har också ett mer konkret kulturperspektiv som är fokuserat på mattraditioner. Perspektivet hälsa finns kvar som tidigare, men med en tydligare koppling mellan mat och hälsa. Vidare har området boende konkretiserats i den nya kursplanen. Nu ligger fokus främst på tvätt och rengöring.

En viktig utgångspunkt för förändringarna i den nya kursplanen har varit utredningen ”Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan”. Utredningen visade att innehållet och målen i ämnet hem- och konsumentkunskap var dels mycket omfattande i relation till undervisningstiden i ämnet, dels formulerade på ett väldigt övergripande sätt. Detta har gjort det angeläget att konkretisera och tydliggöra vad som ska rymmas inom ramen för ämnet.

SYFTET

Syftestexten i hem- och konsumentkunskap tecknar bilden av ett ämne som ger eleverna förutsättningar att hantera det vardagliga arbetet och livet i hem och familj. Den beskriver också ett ämne som ger eleverna verktyg för att kunna agera som medvetna konsumenter.

Genom undervisningen i hem- och konsumentkunskap utvecklar eleverna en medvetenhet om vilken betydelse konsumtionen och arbetet i hemmet har för frågor som rör hållbar utveckling. Därigenom får de redskap för att värdera sina vardagliga val och handlingar, och för att kunna visa omsorg om sig själva och andra.

Ämnesperspektiven hälsa, ekonomi och miljö

I kursplanens inledning framhålls att kunskaper om konsumentfrågor och om arbetet i hemmet ger verktyg för att kunna göra medvetna val *med hänsyn till hälsa, ekonomi och miljö*. Perspektiven hälsa, ekonomi och miljö är centrala i ämnet hem- och konsumentkunskap och de ska genomsyra all undervisning. I läroplanens första del anges att det ingår i skolans uppdrag att belysa hur människors sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. De tre ämnesperspektiven är ett sätt att konkretisera detta i ämnet hem- och konsumentkunskap.

- Ämnesperspektivet *hälsa* är en aspekt av den sociala dimensionen av hållbar utveckling. I ämnet anlägger eleverna detta perspektiv på val och handlingar i samband med mat och måltider, samt på frågor som rör gemenskap och arbetsfördelning i hemmet.
- Ämnesperspektivet *ekonomi* är en aspekt av den ekonomiska dimensionen av hållbar utveckling. I ämnet hem- och konsumentkunskap anlägger eleverna detta perspektiv på situationer och val som en ung konsument kan ställas inför. De anlägger också perspektivet på hushållets ekonomi, och den konsumtion som sker i anslutning till matlagning och andra uppgifter i hemmet.
- Ämnesperspektivet *miljö* är en aspekt av den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling. I ämnet anlägger eleverna miljöperspektivet på sina dagliga val och tillvägagångssätt vid arbetet i hemmet och vid konsumtion. Detta perspektiv utvecklar en medvetenhet om vad hållbar konsumtion är och klarlägger olika handlingsmönster i samband med dagliga vanor.

Arbete i hemmet

Ett syfte med undervisningen i hem- och konsumentkunskap är att den ska bidra till att eleverna utvecklar *kunskaper om arbete i hemmet*. Arbetet i hemmet är något som ständigt pågår, oavsett människors olika yttre omständigheter. Kännetecknande för arbetet i hemmet är att det sällan lämnar något beständigt och gripbart efter sig. Resultatet av arbetet med en välsmakande måltid, en avtorkad diskbänk eller rena kläder är kortvarigt, men på lång sikt är det ett arbete som är avgörande för både hälsan och det sociala välbefinnandet.

Studier visar att det finns stora kunskapsbrister inom området arbete i hemmet, till exempel när det kommer till områden som tvätt och städning eller att kunna bedöma kvaliteten på råvaror. Utvecklingen mot ökad användning av färdigköpt mat samt hel- och halvfabrikat och tillgången till nya hjälpmedel underlättar arbetet i hemmet, samtidigt som uppfattningen om vad arbetet innebär förskjuts. Detta bidrar till att förändra utgångspunkterna för ämnet hem- och konsumentkunskap, genom att till exempel frågor om ekonomi och konsumtion blir allt mer betydelsefulla.

I det moderna samhället förändras hemmets sammansättning ofta betydligt under människors liv. Många människor lever i dag i större utsträckning än tidigare i ensamhushåll. Samtidigt kan en familj bestå av olika konstellationer av människor, som inte alltid delar ett hem. I undervisningen om arbetet i hemmet finns goda möjligheter att låta denna mångfald avspeglas.

En process för kunnande i hemmet

Kursplanen anger att eleverna ska ges möjlighet att utveckla ett kunnande som rör mat och måltider i *en process där tanke, sinnesupplevelse och handling samverkar*. Kunskapsynen i kursplanen utgår från ”kunskap i handling”. Det innebär att teori och praktik betraktas som sammanflätade till komplexa helheter. Det kan uttryckas som att kunskaper i hem- och konsumentkunskap kommer till liv i verklighetsnära situationer där intellekt, känslor, sinnen och handlingar förenas.

Den här helhetssynen i ämnet utvecklas genom att eleverna tränas i att ta initiativ och kreativt lösa och hantera olika uppgifter. Att reflektera i handling, det vill säga att göra något för att sedan stanna upp och begrunda handlingen ur olika perspektiv, är viktigt. Hem- och konsumentkunskap handlar således om att man lär sig i verksamheten och inte primärt om verksamheten. Genom att tillämpa ett undersökande, jämförande och reflekterande förhållningssätt i handling blir aktiviteterna kunskap. Arbetsprocessen i hem- och konsumentkunskap kommer till uttryck i de förmågor som eleverna ska ges förutsättningar att utveckla i undervisningen:

- att planera och tillaga mat och måltider för olika situationer och sammanhang
- att hantera och lösa praktiska situationer i hemmet, och
- att värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling.

De tre långsiktiga målen synliggör att hem- och konsumentkunskap är ett utpräglat processämne. Eleverna följer en hel arbetsuppgift från val och planering till genomförande och slutlig värdering. De begrundar vad de gör, det som sker och vilka konsekvenser olika ställningstaganden får. Kunskaper och förmågor som eleverna utvecklar under processen visar sig i ett allt mer reflekterat handlande och i ett fördjupat kunnande om arbetet i hemmet.

Initiativförmåga, kreativitet och skapande

Ett syfte med undervisningen i ämnet är att eleverna ska utveckla *initiativförmåga och kreativitet vid matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hemmet*. I en lärandeprocess som bygger på att fatta egna beslut är det avgörande att utveckla tillit till sin initiativförmåga. En utvärdering som Skolverket gjort av undervisningen i hem- och konsumentkunskap, NU-03, visade att en majoritet av eleverna ansåg att de i ämnet hade lärt sig att tro på sig själva, ta egna initiativ och lösa problem. Dessa lärdomar är grundförutsättningar för ett livslångt lärande där den egna initiativförmågan är avgörande för hur eleverna kommer att hantera nya situationer.

Kreativitet handlar om att kunna bryta med olika invanda sätt att tänka samt att tillägna sig förmågan att växla mellan olika perspektiv. Vad är till exempel möjligt att göra om man har använt för mycket av en råvara i ett recept? Vad gör man om ett enskilt livsmedel är slut eller en ingrediens blivit för gammal? Sådana situationer förutsätter att eleverna vågar prova sig fram och vara flexibla. Det kräver också att de tillåter sig att resultatet inte blir precis som avsett.

I kursplanen används, förutom ordet matlagning, uttrycket *skapande av måltider*. Ordet är valt för att understryka den kreativa dimensionen av matlagning, och för att betona att det finns många olika sätt att tillaga måltider på. Skapande handlar om att mera fritt kunna använda sig av och utveckla det man har lärt sig. Ju bättre baskunskaper man då har om råvaror och verktyg, desto lättare är det att kunna skapa och vara kreativ.

Valen i hushållet

Det finns många val att göra i hushållet. Bland annat vad som ska inhandlas, vilket arbete som ska utföras och hur ofta det ska göras. Det är val som styrs av individuella möjligheter, preferenser och smak, och som får konsekvenser på olika plan. Ett syfte med undervisningen är att eleverna ska utveckla en medvetenhet om *vilka konsekvenser valen i hushållet får för hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser*. De ska också utveckla förmågan att *värdera val och handlingar, i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling*. Genom att utveckla kunskaper om olika valsituationer, och genom att lära sig att göra mer medvetna val, lär sig eleverna hur de kan ta hand om sin hälsa och sin ekonomi och vara aktsamma om gemensamma resurser.

Att göra medvetna val kan vara svårt och komplext. Det som får positiva konsekvenser på ett plan kan få negativa efterverkningar inom ett annat område. Till exempel kan valet av en viss produkt vara bra för miljön, men betydligt sämre för den egna ekonomin. Då är det betydelsefullt att undervisningen inte blir normativ utan i stället problematiserar valen. Det är i sammanhanget viktigt att lyfta fram att det kan finnas en kunskapsosäkerhet omkring hur det är bäst att agera som konsument i många frågor som gäller hälsa, ekonomi och miljö.

Konsumtionens villkor och ung konsument

Genom undervisningen ska eleverna utveckla kunskaper om *konsumtionens villkor*. Konsumtionens villkor har under senare tid blivit allt mer komplexa, bland annat genom att utbudet av varor i butiker och på internet har ökat. Mångfalden av produkter innebär en större valfrihet, samtidigt som den kan göra det svårare att överblicka marknaden. Undervisningen i hem- och konsumentkunskap kan ge användbara verktyg för att orientera sig i utbudet när samma produkt finns i olika förpackningar, till olika priser och av olika kvalitet.

Undervisningen kan också ge användbara redskap för att kunna värdera olika budskap som vill få människor att konsumera. Att köpa en viss produkt kan vara ett sätt för individen att skapa sig en identitet och markera grupptillhörighet. Detta är företagen väl medvetna om och använder konsumentens olika behov för att nå fram med sina varor. Unga människor kan vara särskilt utsatta för den här typen av budskap.

Kursplanen anger även som ett syfte att eleverna ska ges förutsättningar att göra *välgrundande val när det gäller privatekonomi och kunna hantera olika problem och situationer som en ung konsument kan ställas inför*. Unga människor har, liksom vuxna, ofta en begränsad ekonomi och behöver kunna ta ställning till vad pengarna ska räcka till, nu och längre fram. För att kunna ta ställning i olika valsituationer behöver eleverna

kunskaper om vad det innebär att spara, låna och handla på kredit. De behöver också utveckla kunskaper om vilka rättigheter och skyldigheter en konsument har. Genom att reflektera över dessa frågor kan eleverna få bättre förutsättningar att hantera sin egen ekonomi och de kan också utveckla en djupare förståelse för ekonomin i hemmet.

Jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet

Jämställdhet innebär att kvinnor och män ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. I jämställdhetssammanhang fokuseras ofta utbildningar, anställningar, löner och karriärmöjligheter, det vill säga ekonomisk jämställdhet och jämställdhet i arbetslivet. Samtidigt är det obetalda vardagsarbetet i hemmet egentligen det mest påtagliga för alla. Hur ansvaret för arbetet i hemmet fördelas påverkar människors vardag, självuppfattning och möjligheter att delta aktivt i familjelivet och på arbetsmarknaden. I jämställdhetssammanhang är det därför lika betydelsefullt att fokusera på arbetsfördelningen i hemmet.

I den samlade läroplanens första del anges att jämställdhet mellan män och kvinnor är ett av de värden som skolan ska gestalta och förmedla. I läroplanen anges också att ”skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster”. Ett syfte med undervisningen i hem- och konsumentkunskap är att eleverna utvecklar *kunskaper om, och ges möjlighet att reflektera över, jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet.*

Enligt studier är jämställdhet bland dagens unga ett ideal, samtidigt som kvinnor statistiskt sett tar över mer av hushållsarbetet när de får barn. Skolverkets utvärdering av undervisningen i hem- och konsumentkunskap, NU-03, visar också att det finns traditionella könsskillnader i elevernas inställning till och föreställningar om arbetet i hemmet och arbetsfördelning. Med detta som bakgrund lyfter kursplanen i hem- och konsumentkunskap fram vikten av att eleverna redan i grundskolan ges möjlighet att reflektera över och problematisera dessa förhållanden. Genom att reflektera över vilken roll eller position eleverna intar i olika gruppkonstellationer, till exempel vem som tar huvudansvar för arbetet i gruppen, vem som arbetar utan att ta plats, vem som exponerar sig och vem som visar omsorg och hänsyn om andra, kan dessa frågor problematiseras. Att arbeta med jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet kräver ett aktivt ifrågasättande av, och reflektion över, föreställningar och värderingar om det som uppfattas som kvinnligt och manligt. När dessa föreställningar synliggörs och ifrågasätts kan de också utmanas i handling.

Kulturella variationer och traditioner

Kursplanen anger att eleverna ska ges förutsättningar att *utveckla kunskaper om kulturella variationer och traditioner i olika hushåll.* Det finns många definitioner av kulturbegreppet. I hem- och konsumentkunskap är en möjlig definition att kultur är detsamma som de koder, föreställningar, värden, erfarenheter och tankemönster som grupper av människor delar, mer eller mindre medvetet, omkring de verksamheter som sker i hemmet. Dessa gemensamma mönster bearbetar människor sedan i sociala handlingar genom att de kommunicerar och delar ett språk, samt genom att de uppfattar koder och budskap på ett sätt som är någorlunda lika för flera personer i samma

kultur. Det specifikt kulturella kan därför sökas i människors görande och i inlärd färdigheter. Att utveckla kunskaper om kultur handlar om att göra det vardagliga och osynliga synligt. Man lyfter fram och studerar det som tas för givet och ses som självklart, och funderar kring vad det egentligen är man ser och vad det är som sker.

Att fokusera kulturella variationer i ämnet hem- och konsumentkunskap ska inte enbart förstås som att studera variationer mellan hushåll i olika länder. Kulturella variationer är även intressanta att studera inom ett och samma land, till exempel mellan stad och landsbygd eller mellan människor i olika generationer. Kulturella variationer är också givande att observera över tid och i jämförelse mellan olika historiska perioder.

En kulturell aspekt på ämnet hem- och konsumentkunskap medverkar till att eleverna får en djupare förståelse för föränderligheten i de egna och andras traditioner och livsstilar. Det kan ge eleverna perspektiv på den egna livsstilen och öka förståelsen i ett samhälle som präglas av mångfald.

De långsiktiga målen

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. De är formulerade som förmågor som undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla. Förmågorna ligger till grund för kunskapskraven i ämnet och kommenteras även längre fram i avsnittet "Kunskapskraven".

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som tillsammans ringar in centrala delar av ämnet. Kunskapsområdena bör inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa ska inte uppfattas som att de alltid ska väga lika tungt i undervisningen. Innehållspunkterna ska snarare uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Det centrala innehållet är strukturerat så att det visar på en progression. Det innebär att innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna.

Innehållet i hem- och konsumentkunskap

Det centrala innehållet i hem- och konsumentkunskap har delats in i kunskapsområdena: "Mat, måltider och hälsa", "Konsumtion och ekonomi" samt "Miljö och livsstil". Områdena har valts ut som ett sätt att strukturera innehållet i ämnet, men i den praktiska undervisningen arbetar eleverna ofta med innehåll från alla områden samtidigt.

Den övergripande progressionen i det centrala innehållet ligger i att eleverna i de lägre årskurserna utgår från den konkreta handlingen eller situationen med början i hemmet och familjen. Det leder sedan i de högre årskurserna över till större fokus på

relationen mellan den enskilda individens handlingar och det omgivande samhället och naturen. Det innebär till exempel insikter om att handlingar som sker i hushållet även påverkar andra delar av världen, både lokalt och globalt.

Exempel i innehållet

Under rubriken Centralt innehåll förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållet, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges i årskurserna 7–9 att eleverna ska möta innehållet *individuella behov av energi och näring, till exempel vid idrottande*. Det innebär att individuella behov av energi och näring är ett obligatoriskt innehåll under årskurserna 7–9. Men likaväl som att handla om behov vid idrottande kan det handla om individuella behov vid allergier, stillasittande arbete eller några helt andra typer av individuella behov.

Mat, måltider och hälsa

Kunskapsområdet ”Mat, måltider och hälsa” ringar in det innehåll i ämnet som rör mat och måltider, med fokus på hälsa. Området har en tvärvetenskaplig förankring genom att det tar avstamp i både naturvetenskap och samhällsvetenskap. Maten ger oss näring och energi vilket bidrar till vår fysiska hälsa. Samtidigt är mat och måltider också kulturskapande och fyller en social funktion som är viktig för vår psykosociala hälsa.

Recept

Kursplanen anger att eleverna ska möta ett innehåll som handlar om recept. I arbetet med recept lär sig eleverna att följa skriftliga instruktioner och de tillägnar sig en vokabulär i ämnet hem- och konsumentkunskap. När eleverna arbetar med recept lär de sig även att beräkna mängder. I mötet med recept utvecklar eleverna följaktligen både sin språkliga och sin matematiska förmåga. Att kunna läsa och följa recept gör det möjligt att tillgodogöra sig mattraditioner från olika kulturer och tider. Recept bidrar på så sätt till att föra vidare ett kulturarv som handlar om mat och måltider.

Progressionen i innehållet ligger i att eleverna i årskurserna 1–6 möter *recept och instruktioner och hur de kan läsas och följas* för att i årskurserna 7–9 fokusera *jämförelser av recept och beräkning av mängder vid matlagning*. Jämförelse handlar om att kunna välja mellan olika slags recept och om att kunna orientera sig bland recept som är utformade på olika sätt. Det handlar också om att kunna värdera recept utifrån ämnesperspektiven hälsa, ekonomi och miljö.

I årskurserna 7–9 ska eleverna även möta ett innehåll som handlar om *skapande av egna recept*. Den bakomliggande tanken är att eleverna i dessa årskurser ska ha sådan erfarenhet av att följa redan existerande recept att de kan börja arbeta mer på egen hand. Det kan handla om att eleverna skapar ett eget recept och tillagar en måltid utifrån råvaror och tillbehör som de har valt själva.

Metoder för bakning och matlagning

Att baka och laga mat handlar om att tillämpa en mängd olika metoder som kan tyckas självklara för den som en gång har lärt sig dem. Att koka, fräsa och steka samt

olika metoder för jäsning är exempel på sådana metoder. Kursplanen anger att eleverna i alla årskurser ska möta ett innehåll som handlar om *bakning och matlagning och olika metoder för detta*. Vilka metoder som undervisningen i olika årskurser ska behandla anges inte i kursplanen. Det måste vara upp till den enskilda lärarens didaktiska överväganden och syften med undervisningen.

Progressionen i innehållet går från att eleverna i de lägre årskurserna utvecklar kunskap om metoderna, till att de i årskurserna 7–9 möter *hur valet av metod påverkar arbetsprocessen och resultatet*. Valet av metod kan till exempel påverka tids- eller energiåtgången vid bakning och matlagning, och hur hälsosam en måltid blir. Valet av metod kan därigenom värderas utifrån ämnesperspektiven hälsa, ekonomi och miljö.

Planering och organisering av arbetet

I alla årskurser ska eleverna möta *planering och organisering av arbetet vid tillagning av måltider och andra uppgifter i hemmet*. Vid planering och organisering behöver man överväga olika moment och arbetsuppgifter och i vilken ordning de ska ske. Det kan handla om att överväga vilka som ska äta en måltid och vilka råvaror som behövs, vilket recept man ska utgå från och hur tidsåtgången ser ut. Likaså om man vid det enskilda tillfället har möjlighet att laga måltiden själv, eller behöver köpa hel- eller halvfabrikat. Kursplanen anger ingen progression i innehållet över årskurserna, utan den måste ligga i hur komplexa uppgifter eleverna arbetar med.

Att själv kunna planera och tillaga sina måltider samt utföra andra uppgifter i hemmet är redskap som ger människor möjlighet att organisera sin vardag. Det utvecklar tilltron till den egna förmågan.

Redskap och teknisk utrustning

I ett hem finns en mängd redskap och teknisk utrustning som används i samband med bakning och matlagning. Att ha kunskaper om hur redskapen kan användas underlättar arbetet och gör det lättare att uppnå önskat resultat. Kursplanen anger att eleverna genom hela grundskoletiden ska *möta redskap och teknisk utrustning som kan användas vid bakning och matlagning*. Kursplanen anger inte vilka redskap eller vilken teknisk utrustning som undervisningen i olika årskurser ska behandla, utan det är upp till den enskilda lärarens överväganden och syften med undervisningen.

Att ha goda kunskaper om redskap gör det möjligt att välja de redskap som passar bäst i varje enskild situation. Kunskap om hur redskap används och sköts bidrar också till redskapens hållbarhet.

Livsmedelshygien

Eleverna ska genom hela grundskoletiden utveckla kunskaper om *hygien och rengöring vid hantering, tillagning och förvaring av livsmedel*. Studier visar att livsmedelsburna infektioner ökar i vårt samhälle och denna kunskap är därför viktig ur hälsosynpunkt. Kunskapen är också viktig ur ekonomisk och miljömässig synpunkt, eftersom rätt hanterade livsmedel har längre hållbarhetstid. Kursplanen anger ingen progression i detta innehåll, utan den måste med nödvändighet ligga i vilka moment eleverna för närvarande arbetar med.

Verktyg för måltidsplanering och behov av energi och näring

Det finns mycket forskning om hur man kan äta för att må bra, men det kan vara svårt att översätta forskningen till hur verkliga måltider kan komponeras. Då kan verktyg för måltidsplanering vara en god hjälp. Ett exempel är tallriksmodellen som är ett hjälpmedel för att äta hälsosamt, ekonomiskt och miljövänligt. I årskurserna 1–6 ska eleverna bekanta sig med *olika verktyg som stöd för planering av varierade och balanserade måltider samt hur måltider kan fördelas över en dag*. Eleverna utvecklar genom mötet med detta innehåll en grundläggande förståelse för hur intaget av olika livsmedel kan fördelas, både över en måltid och över en dag. Den som äter regelbundet orkar mer. Att tidigt bli medveten om detta grundlägger hälsosamma vanor som kan följa eleverna genom livet. I de lägre årskurserna kan det handla om att utveckla en förståelse för betydelsen av att äta frukost och mellanmål, vilket också är de måltider som eleverna i den här åldern enkelt kan tillaga själva.

I årskurserna 7–9 fördjupas kunskaperna inom området genom att kursplanen lyfter fram innehållet *individuella behov av energi och näring*. Progressionen går från generella rekommendationer om hur man kan äta varierat och balanserat i de lägre årskurserna, till individuella behov av energi och näring i de högre årskurserna. Individuella behov påverkas av olika faktorer, till exempel allergier. Studier visar att matrelaterade allergier och överkänslighet för olika livsmedel ökar i vårt samhälle. Andra typer av individuella behov kan finnas hos människor som äter vegetariskt, idrottar mycket eller tillbringar en stor del av dagen stillasittande. Eleverna ska utveckla kunskap om olika individuella behov och även träna på *hur måltider kan komponeras utifrån olika behov*. Innehållet handlar alltså både om att utveckla kunskaper om skilda behov hos olika människor, och om att kunna komponera välavvägda måltider med dessa behov i åtanke.

Måltidens betydelse för gemenskap

Genom hela grundskoletiden möter eleverna ett innehåll som handlar om *måltidens betydelse för gemenskap*. Historiska studier visar att människor inom alla kulturer och samhällsklasser alltid har använt måltiden inte bara för näringsintag utan också som social kulturbärare. Genom att äta tillsammans uttrycker vi människor att vi hör ihop; vi utvecklar och vidmakthåller våra relationer och bekräftar vår samhörighet. På liknande sätt är måltiden central vid festliga tillfällen, och i många religioner är den ett inslag i den praktiska utövningen. I undervisningen i hem- och konsumentkunskap utvecklar eleverna kunskaper om detta. De har även goda möjligheter att själva få erfarenheter av gemenskap under måltiden i undervisningen.

Gemenskap behöver inte enbart syfta på vad som utspelar sig kring bordet i form av till exempel samtal. Samhörigheten under måltiden kan också vara beroende av hur förberedelserna och arbetsfördelningen har sett ut dessförinnan. Det kan vara centralt att ha hjälpts åt och kommunicerat under planeringen och tillagningen av maten för att uppleva känslor av gemenskap under måltiden.

I årskurserna 7–9 ska eleverna möta *hur man kan arrangera måltider*. Ordet arrangera är valt för att understryka att det finns många olika sätt att anordna en måltid på. Till exempel ser arrangemangen ofta olika ut beroende på om det handlar om en

vardags- eller festmåltid. Skrivningen syftar på hela processen vid arrangemang av måltider, till exempel inbjudan, dukning och val av meny.

Konsumtion och ekonomi

Kunskapsområdet ”Konsumtion och ekonomi” ringar in frågor som rör den egna privatekonomin, hushållsekonomi, konsumenters rättigheter och skyldigheter, reklam- och mediebudskap samt jämförelser av varor utifrån olika aspekter.

Ungas privatekonomi

Barn och unga är, precis som vuxna, aktörer i ett samhälle som allt mer bygger på konsumtion av varor och tjänster. Det är väsentligt att eleverna tidigt utvecklar en förståelse för sambandet mellan den egna konsumtionen och den egna ekonomin. I årskurserna 1–6 möter eleverna ett innehåll som handlar om *ungas ekonomi, sparande och konsumtion*. Det innebär en förståelse för hur mycket man kan få för sina pengar och hur man får pengarna att räcka, nu och för behov längre fram.

I årskurserna 7–9 möter eleverna också ett innehåll som handlar om *ungas privatekonomi*. Kursplanen exemplifierar med att handla över internet, att låna pengar, att handla på kredit eller avbetalning och att teckna abonnemang. Exempelen antyder att perspektivet på den egna ekonomin nu breddas från att handla om att hantera en mindre fickpeng till att agera i mer komplexa konsumtionssammanhang, där valen kan få mer långtgående konsekvenser för den egna ekonomin. Det kan handla om skyldigheten att betala avgifter för ett abonnemang som man har tecknat, eller att jämföra vad det får för olika konsekvenser att spara till någonting respektive att handla på kredit.

Hushållsekonomi

Barn och unga hanterar inte bara sin egen privatekonomi utan de är också aktiva konsumenter i hushållet. Ofta påverkar de i stor utsträckning de inköp som görs i familjen. I årskurserna 7–9 möter eleverna innehållet *hushållets ekonomi och att beräkna kostnaden för boende, konsumtion, resor och krediter*. Det ger eleverna en möjlighet att utveckla en helhetsförståelse för ekonomin i hemmet och för relationen mellan inkomster och olika typer av utgifter. Det kan också ge eleverna en insikt om relationen mellan egna och andras behov i hemmet. För barn och unga kan det till exempel handla om att fokusera vad det kostar att vara tonåring i form av fritidsaktiviteter, måltider och klädinköp.

Reklam och medier

Barn och unga är en central målgrupp för olika former av reklambudskap. Sådana budskap anspelar ofta på deras identitetsskapande och behov av tillhörighet och sammanhang. Kunskaper om hur reklamen är uppbyggd och påverkar människor kan förbereda eleverna för att möta dessa budskap på ett mer reflekterat sätt.

I årskurserna 1–6 behandlas *skillnaden mellan reklam och objektiv konsumentinformation*. Det är betydelsefullt att redan i yngre åldrar kunna reflektera över vilka budskap reklamen förmedlar i jämförelse med den objektiva konsumentinformationen. Det kan innebära att utveckla en medvetenhet om att reklam är uppbyggd på ett sätt

som betonar mer positiva aspekter, samtidigt som den ofta tonar ner annan väsentlig information. Det är likaså viktigt för eleverna att utveckla kunskaper om var man kan hitta konsumentinformation och hur den kan användas.

I årskurserna 7–9 fördjupas innehållet till att fokusera *reklamens och mediernas påverkan på individers och grupperns konsumtionsvanor*. Progressionen går från allmänna observationer av vad reklam är, till studier av hur den påverkar oss på individ- och gruppnivå i de högre årskurserna. I årskurserna 7–9 kan innehållet till exempel innebära att reflektera över vilka människor och vilka utseenden som lyfts fram i reklamen och hur detta påverkar mig som individ. Men det kan också innebära att möta mer konkreta frågor som: ”Vilka reklambudskap möter konsumenten i butiken?” och ”Varför utvecklar vissa affärskedjor bonuskort och hur används de i reklamen?” Det här innehållet har beröringspunkter med det centrala innehållet i kursplanerna i bild och samhällskunskap.

Konsumenters rättigheter och skyldigheter

I årskurserna 7–9 möter eleverna ett innehåll som handlar om *konsumenters rättigheter och skyldigheter*. Kunskaper i grundläggande konsumentlagstiftning ger eleverna möjlighet att hantera sin ekonomi på ett ansvarsfullt och tryggt sätt genom att de utvecklar en medvetenhet om de lagar och regler som finns vid köp av produkter och tjänster. Det kan till exempel handla om att veta vilka rättigheter man har om man vill lämna tillbaka en vara man köpt, eller vilka skyldigheter man har när man har ingått ett avtal.

Jämförelse av varor och produkter

Det centrala innehållet lyfter fram att eleverna ska möta jämförelser vid köp av varor och produkter genom hela grundskoletiden. Jämförelser gör det möjligt för eleverna att agera mer medvetet som konsument. I årskurserna 1–6 anger kursplanen att eleverna ska möta *jämförelser av några vanliga varor*. Det kan till exempel innebära att bekanta sig med jämförpris och kilopris och hur de kan användas för jämförelser av varor. Det kan också innebära att jämföra innehåll och smak.

I årskurserna 7–9 ligger progressionen i att eleverna möter mer komplexa jämförelser utifrån *några olika aspekter*, till exempel en varas kvalitet i relation till priset. Kursplanen anger nu också att undervisningen ska behandla *ställningstaganden vid val av varor och tjänster utifrån perspektiven ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet*. Skrivningarna understryker att konsumtion ofta innebär etiska dilemman som konsumenten behöver ta ställning till. Det kan till exempel innebära att fokusera under vilka arbets- och miljövillkor en vara har producerats och hur det kan ha påverkat varans pris. I dessa årskurser handlar det i allt större utsträckning om att jämföra varor utifrån ämnesperspektiven hälsa, ekonomi och miljö.

Miljö och livsstil

Kunskapsområdet ”Miljö och livsstil” ringar in det innehåll i ämnet som handlar om miljö- och sociala frågor. Livsstil ska i kursplanen förstås som ett brett begrepp som inrymmer de val vi gör för hur vi vill leva. Kunskapsområdet lyfter fram innehålls-

punkter om varor och miljö, tvätt och rengöring, arbetsfördelning, samhällsfrågor och mattraditioner.

Varor, produkter och miljö

I dag finns ett stort utbud av varor som är producerade i olika delar av världen och under skilda förhållanden. Den konsument som vill ta hänsyn till miljön vid inköp ställs ofta inför en rad svåröverblickbara val. Miljö- och rättvisemärkningar ger en vägledning för konsumenten att förstå vilka varor som är producerade på ett hållbart sätt och därmed förutsättningar att fatta mer välgrundade beslut vid inköp.

I årskurserna 1–6 möter eleverna innehållet *några olika miljömärkningar av produkter och deras betydelse*. Det hänger nära samman med innehållet *val och användning av varor och tjänster som används i hemmet och hur de påverkar miljö och hälsa*. Kursplanen betonar genom sina skrivningar vikten av att utveckla ett reflekterat handlande, och betydelsen av att se till helheten och sambanden ur ett hållbart perspektiv och ett hälsoperspektiv när man väljer och använder varor. Det kan handla om att i val-situationer ställa sig själv frågor såsom: ”Vad är det för skillnad mellan närproducerade varor och ekologiska varor?” ”Vad innebär det att äta efter säsong?” ”Hur påverkar den här varan mig själv och min hälsa?”

I årskurserna 7–9 fördjupas innehållet. Progressionen går från att i de lägre årskurserna fokusera på den enskilda individens handlingar till att i de högre årskurserna fokusera samhällsfrågor som hur, var och av vem varor produceras och transporteras. Kursplanen formulerar det senare som att eleverna ska möta ett innehåll som handlar om *hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa*. Därigenom ges eleverna möjlighet att reflektera över både miljö- och hälsofrågor ur ett samhällsperspektiv. Innehållet har beröringspunkter med det centrala innehåll i geografi om var varor produceras och hur de transporteras.

I årskurserna 7–9 möter eleverna också ett innehåll som fokuserar *hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet*. Hushållning är ett sätt att spara resurser i hemmet genom att inte använda mer än vad som behövs och därigenom bidra till hållbar utveckling. Att minska matsvinn genom att kunna beräkna mängder och laga mat av rester är ett led i detta. Att med sina sinnen kunna avgöra om ett livsmedel är fräscht eller dåligt likaså. Att hushålla med förbrukningsvaror kan innebära att veta hur man doserar tvätt- och diskmedel beroende på situationen. Tanken bakom innehållet är att eleverna ska utveckla ett miljömässigt förhållningssätt till vardagliga förbrukningsvaror.

Tvätt och rengöring

Synen på tvätt, rengöring och hygien har förändrats genom historien och påverkats av såväl nya kunskaper och hjälpmedel som reklam och medier. Innehållet *tvätt och rengöring samt olika rutiner och metoder för detta* kan i årskurserna 7–9 lyftas ur både miljö- och livsstilssynpunkt. Att minska doseringen av rengöringsmedel, välja mer miljövänliga alternativ eller vädra kläderna i stället för att tvätta dem är exempel på olika sätt att minska påfrestningarna på miljön. Det gäller även vilka rutiner och

metoder vi använder för tvätt och rengöring. Inte minst i arbetet i köket och vid hanteringen av livsmedel har rengöringen betydelse för vår hälsa.

Arbetsfördelning

I årskurserna 7–9 ska eleverna möta innehållet *arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv*. Det innebär att eleverna ska få kunskaper om, och ges möjlighet att reflektera över, hur arbetsuppgifter i hemmet fördelas mellan män och kvinnor. Här finns möjlighet att anlägga ett genusperspektiv för att kunna diskutera hur uppdelningen av hemarbetet i förlängningen påverkar mäns och kvinnors deltagande i familjelivet, yrkeslivet och samhällslivet. Det finns olika faktorer som påverkar arbetsfördelningen i hemmet och inom ramen för innehållet finns utrymme att möta och diskutera dessa. Att till exempel betrakta arbetsfördelningen i hemmet utifrån ekonomiska, kulturella eller historiska perspektiv kan fördjupa förståelsen för de drivkrafter och motiv som ligger bakom hur kvinnor och män delar upp hemarbetet mellan sig.

Aktuella samhällsfrågor

Frågor som rör privatekonomi, mat och hälsa förekommer ofta i medierna. I undervisningen ska eleverna möta den typen av *aktuella samhällsfrågor* i årskurserna 7–9. Det kan till exempel handla om nya forskningsrön om tillsatser i mat eller om ungdomars ekonomiska villkor. Genom skrivningen anger kursplanen att undervisningen ska uppmärksamma och synliggöra aktuella debatter och ny forskning. Det är ett sätt att vidga ämnets utblickar mot det omgivande samhället och vara lyhörd för förändringar och nya tankar inom området. Mötet med innehållet ger eleverna en möjlighet att reflektera över, värdera och ta ställning i frågor som rör ämnet.

Mattraditioner

Kursplanen anger att eleverna i årskurserna 1–6 ska möta ett innehåll som handlar om *olika mattraditioner*. Mattraditioner kommer ofta till uttryck i samband med högtider, och kunskaper om dessa traditioner kan bidra till att föra vidare ett kulturellt arv som rör mat.

I årskurserna 7–9 vidgas perspektivet på mattraditionerna till deras historia och innebörd. Kursplanen formulerar det som att undervisningen ska behandla *olika mattraditioner, deras ursprung och betydelse*. Många mattraditioner har en mer komplex bakgrund än att enbart stilla hunger. De kan vara uttryck för religiösa föreställningar, ha kopplingar till praktiska förhållanden som tillgången på färska råvaror och vilka möjligheter som funnits till förvaring, eller vara ett resultat av kulturmöten och resor. Genom att utveckla dessa kunskaper får eleverna fördjupade perspektiv på dagens mattraditioner.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven är skrivna i löpande text och ger helhetsbeskrivningar av vilka kunskaper som krävs för de olika betygsstegen. De grundar sig på förmågorna som beskrivs i de långsiktiga målen samt på det centrala innehållet.

Kunskapsformer och helhetssyn

Kunskapskraven är konstruerade utifrån den kunskapssyn som finns i läroplanen. Där beskrivs att kunskap kommer till uttryck i olika former, så kallade kunskapsformer, som förutsätter och samspelar med varandra. Dessa kunskapsformer kan till exempel vara att kunna analysera eller framställa något. Enligt läroplanen måste skolans arbete inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och skapa ett lärande där de olika formerna balanseras och blir till en helhet. Detta innebär att en specifik kunskapsform inte kan kopplas samman med ett visst betygssteg. Att en elev behärskar fakta i form av minneskunskap är med andra ord inte enbart knutet till betyget E. På samma sätt leder en elevs förståelse och analysförmåga inte automatiskt till betygen C eller A. Av den anledningen finns de kunskapsformer som beskrivs i ämnets långsiktiga mål uttryckta på alla betygsnivåer.

Kunskapskrav för olika årskurser

Kunskapskraven i hem- och konsumentkunskap beskriver vad som krävs för de olika betygsstegen i årskurs 6 och 9 i grundskolan. Kraven utgår från de långsiktiga målen i syftet och relaterar till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 respektive 7–9.

Kunskapskraven är skrivna som helhetsbeskrivningar och för att få betyget E, C eller A krävs att elevens kunskaper motsvarar beskrivningen av kunskapskravet i sin helhet.

I tabellform

Det är viktigt att läsa och förstå kunskapskraven ur ett helhetsperspektiv. Men för att det ska vara lätt att urskilja progressionen, det vill säga hur kraven förändras och utvecklas mellan betygsstegen, presenteras de förutom i löpande text även i en tabell i kursplanen.

Avläser man tabellen vertikalt framträder ett betygssteg i sin helhet. Läser man den i stället horisontellt syns progressionen mellan betygsstegen tydligt. De fetmarkerade orden visar vad som skiljer kunskapskraven på de olika betygsstegen från varandra.

Exempel:

Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 9	Kunskapskrav för betyget C i slutet av årskurs 9	Kunskapskrav för betyget A i slutet av årskurs 9
I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och utrustning på ett säkert och i huvudsak fungerande sätt. Eleven väljer tillvägagångssätt och ger enkla motiveringar till sina val med hänsyn till aspekterna hälsa, ekonomi och miljö.	I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och utrustning på ett säkert och relativt väl fungerande sätt. Eleven väljer tillvägagångssätt och ger utvecklade motiveringar till sina val med hänsyn till aspekterna hälsa, ekonomi och miljö.	I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och utrustning på ett säkert och väl fungerande sätt. Eleven väljer tillvägagångssätt och ger välutvecklade motiveringar till sina val med hänsyn till aspekterna hälsa, ekonomi och miljö.

Varje del av kunskapskraven inleds med en beskrivning av vad eleven kan eller har kunskaper om. Den beskrivningen tar sin utgångspunkt i en eller flera förmågor (i exemplet ovan förmågorna *att planera och tillaga mat och måltider för olika situationer och sammanhang samt att värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling.*) De beskriver även hur eleven visar sitt kunnande för de olika betygsstegen. Det är genom den beskrivningen som kvaliteten eller nivån på elevens kunnande syns.

Sammanfattande uttryck

För att kunskapskraven ska vara hanterbara och inte bli alltför omfattande, preciseras inte innehållet lika detaljerat i kunskapskraven som i det centrala innehållet. Alltför detaljerade kunskapskrav skulle även kunna ge oönskade effekter vid betygssättningen. Enstaka detaljer i kunskapskraven som eleven inte motsvarar skulle kunna leda till att eleven inte uppfyller kunskapskravet i sin helhet. Innehållet beskrivs därför ofta med sammanfattande uttryck i kunskapskraven.

Exempel:

Det sammanfattande uttrycket *använda metoder, livsmedel och utrustning* som finns i utdraget ur kunskapskravet ovan syftar på flera olika punkter i det centrala innehållet. I årskurserna 7–9 syftar det bland annat på:

- Bakning och matlagning och olika metoder för detta.
- Redskap och teknisk utrustning som kan användas vid bakning och matlagning ...
- Hygien och rengöring vid hantering, tillagning och förvaring av livsmedel.
- Hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet.

Relationen mellan kunskapskraven och de långsiktiga målen

Eleverna ska ges möjlighet att utveckla förmågorna i de långsiktiga målen genom hela grundskoletiden. Här följer en övergripande beskrivning av utvecklingen i förmågorna, det vill säga progressionen, i ämnet hem- och konsumentkunskap och hur den skrivs fram i kunskapskraven.

Förmågan att

- *planera och tillaga mat och måltider för olika situationer och sammanhang* och
- *hantera och lösa praktiska situationer i hemmet*

Progressionen i förmågorna att planera och tillaga måltider samt att hantera praktiska situationer i hemmet utgår i de tidigare årskurserna från att eleven tillagar enkla måltider och genomför uppgifter som hör samman med det. I senare årskurser övergår den i ett krav på att eleven planerar och tillagar enkla måltider och genomför andra uppgifter som förekommer i ett hem. På de högre betygsnivåerna krävs allt högre grad av anpassning till aktivitetens krav. Dessutom ökar kraven på att eleven använder metoder, livsmedel och utrustning på ett funktionellt sätt. I senare årskurser på de högre betygsnivåerna krävs att eleven ger allt mer välgrundade motiveringar till sina val av tillvägagångssätt utifrån aspekterna hälsa, ekonomi och miljö.

Det ligger också en progression i att eleven ger allt mer välgrundade omdömen om arbetsprocessen och resultatet. Dessutom ställs det krav på att eleven visar ett ökat djup i sina resonemang om hur man kan skapa varierade och balanserade måltider, först med användning av olika modeller och efter hand med anpassning till individuella behov.

- *värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling*

När det gäller förmågan att värdera val i hemmet och som konsument utgår progressionen i de tidigare årskurserna från resonemang om vanligt förekommande varors pris och miljöpåverkan samt om relationen mellan konsumtion och privatekonomi. I de senare årskurserna övergår den i ett krav på att eleven resonerar om olika konsumtionsval och deras konsekvenser för privatekonomi och hållbar utveckling. På de högre betygsnivåerna ställs det krav på att eleven visar ökat djup i dessa resonemang. I de tidigare årskurserna krävs det dessutom allt djupare resonemang om skillnaderna mellan reklam och konsumentinformation och i senare årskurser allt djupare resonemang om grundläggande rättigheter och skyldigheter för konsument i olika konsumtionssituationer.

Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven

I kunskapskraven används ett antal uttryck, så kallade värdeord, för att beskriva kunskapsnivåer för olika betygssteg. För att kunskapskraven ska bli enhetliga och tydliga har varje betygssteg ett begränsat antal värdeord som används enbart för det betygssteget. Till exempel används uttrycket ”mycket goda” uteslutande på A-nivån, oavsett ämne. Alla värdeord i kunskapskraven är fetmarkerade för att skillnaderna mellan kunskapskraven ska bli tydliga.

De enda tillfällen då värdeorden är desamma för flera betygssteg är när kraven inte ökar mellan betygen. Då används samma värdeord som för det underliggande betygssteget. Ett exempel är kravet på simkunnsighet i ämnet idrott och hälsa. Eftersom det ställs samma krav på simkunnsighet för alla betygsnivåer uttrycks kravet på samma sätt för alla nivåer.

Kunskapskraven i engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande skiljer sig från övriga ämnen i sin uppbyggnad och i begreppsanvändningen. Det beror på att kursplanerna och kunskapskraven i dessa ämnen utgår från den gemensamma europeiska referensramen för språk (GERS).

Sammanställning av värdeord

Nedan följer en sammanställning av några av de vanligaste värdeorden i kunskapskraven. Sammanställningen rymmer bara sådana värdeord som används i flera ämnen. På så sätt kan den tjäna som underlag för vidare diskussioner och jämförelser kring hur värdeorden används i olika ämnen.

I vissa fall anges i tabellen nedan alternativa värdeord för en nivå. Uttrycken varierar ibland något mellan kursplanerna för att nyansskillnader mellan olika ämnen ska bli tydliga, eller för att uttrycken ska passa in i olika textsammanhang. I många fall är uttrycken sådana att absoluta gränsdragningar mellan dem inte är möjliga att göra. Då måste värdeorden tolkas och förstås i relation till det sammanhang och det innehåll de relaterar till i respektive ämne. I anslutning till varje uppsättning värdeord följer en kort beskrivning av hur de används i kunskapskraven.

E	C	A
grundläggande	goda	mycket goda

Uttrycken används för att ange kvaliteten på de kunskaper som eleven har om något, till exempel *eleven har goda kunskaper om ...* När de här uttrycken används följer en beskrivning av hur elevens kunskaper visar sig. Konstruktionen har vanligen formen: *eleven har grundläggande kunskaper om xyz och visar det genom att ...* Den beskrivning som följer anger alltså nivån på vad grundläggande kunskaper innebär i det aktuella ämnet.

E	C	A
enkla	utvecklade	välutvecklade <i>alternativt</i> välutvecklade och nyanserade

Uttrycken används för att ange kvalitet i flera olika sammanhang, till exempel kvaliteten på beskrivningar, sammanfattningar, textbindningar, redogörelser, omdömen, motiveringar, dokumentationer eller resonemang. Begreppet *enkla* används alltid för att ange graden av komplexitet och inte för att ange att något är lätt att göra.

Graden av utveckling kan kännetecknas av olika saker beroende på sammanhang. I frasen *eleven kan ge enkla omdömen ...* används till exempel värdeorden för att beskriva hur utvecklad förmåga att utvärdera något som eleven visar. Med enkla omdömen avses då att omdömena grundar sig på basala analyser, är övergripande till sin karaktär och har tydliga inslag av subjektiva värderingar. Mer utvecklade omdömen grundar sig på djupare analyser och de är mer specifika till sin karaktär. De kännetecknas också av att värderingarna är sakliga snarare än subjektiva.

Ett annat exempel på hur de här värdeorden används är att de ibland anger med vilken kvalitet eleven motiverar olika ställningstaganden och val, exempelvis *eleven formulerar ställningstaganden med enkla motiveringar*. Enkla motiveringar kännetecknas ofta av att de är allmänt hållna och baseras mer på subjektiva värdeomdömen än på utvecklade argumentationer. Mer utvecklade motiveringar kännetecknas av att de väger in flera olika aspekter och baseras på allt mer tydliggjorda argumentationer och tankegångar.

Värdeorden enkla/utvecklade/välutvecklade används ofta för att ange kvaliteten på elevens resonemang, som i exemplet *eleven för också enkla resonemang om verket med kopplingar till dess upphovsman ...* Mer utvecklade resonemang kan till exempel innefatta flera olika kopplingar, längre resonemangskedjor eller en avvägd balans mellan detaljer och helhet. I samband med resonemang kombineras de här värdeorden ofta med uttryck som beskriver hur underbyggda elevens resonemang är.

E	C	A
till viss del underbyggda <i>alternativt</i> rimliga	relativt väl underbyggda	väl underbyggda

Uttrycken används för att ange graden av underbyggnad i elevens argument, slutsatser eller resonemang. Underbyggnad handlar om stöd i fakta och sakförhållanden men också om logiken i resonemanget. Ofta kombineras dessa värdeord med en angivelse av hur utvecklade elevens resonemang är, exempelvis *eleven för enkla och till viss del underbyggda resonemang om ...*

E	C	A
beskriver och ger exempel	förklarar och kopplar ihop delar till helheter <i>alternativt</i> förklarar och visar på samband	förklarar och generaliserar <i>alternativt</i> förklarar och visar på generella drag <i>alternativt</i> förklarar och visar på mönster

Uttrycken används för att beskriva kvaliteten på elevens förståelse, till exempel *eleven kan förklara och generalisera kring några centrala naturvetenskapliga upptäckter och deras betydelse för människors levnadsvillkor ...* På de högre betygsnivåerna visar eleven en djupare förståelse genom att förklara hur delar hänger ihop och bildar helheter och mönster. Att förklara och generalisera handlar om att utifrån enskildheter och sammanhang kunna dra slutsatser som går att överföra till andra sammanhang. I exemplet ovan kan generaliseringen innebära att eleven använder sina kunskaper om enskilda upptäckter för att dra slutsatser om naturvetenskapens villkor och betydelse.

E	C	A
enkel/enkla <i>alternativt</i> enkelt identifierbara	förhållandevis komplex/komplexa	komplex/komplexa

Uttrycken används vanligen för att beskriva karaktären på de samband eller relationer som eleven kan identifiera och beskriva. Till exempel att *eleven beskriver enkla samband inom och mellan olika samhällsstrukturer*. Enkla samband karaktäriseras av att de är lätta att identifiera och kan beskrivas endast i något led. På de högre betygsstegen visar eleven en mer utvecklad analysförmåga genom att beskriva allt mer komplexa samband eller relationer. Komplexiteten kan då ligga i att relationerna är mindre uppenbara och blir synliga först genom att eleven beskriver samband i flera led, till exempel mellan ekonomiska och politiska strukturer i samhället.

E	C	A
som till viss del för diskussionerna framåt <i>alternativt</i> som i huvudsak hör till ämnet	som för diskussionerna framåt	som för diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem

Uttrycken används för att beskriva kvaliteten på elevens inlägg och reflektioner i olika sammanhang. Det kan till exempel handla om att *eleven diskuterar på ett sätt som till viss del för diskussionerna framåt ...* För högre betygssteg krävs att inläggen är av sådan kvalitet att de för diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem med till exempel ytterligare fakta eller nya perspektiv.

E	C	A
till viss del anpassat <i>alternativt</i> med viss anpassning	förhållandevis väl anpassat <i>alternativt</i> med förhållandevis god anpassning	väl anpassat <i>alternativt</i> med god anpassning

Uttrycken används för att beskriva hur väl eleven kan anpassa sitt handlande till en situation eller ett sammanhang. Det kan till exempel handla om att anpassa sitt språk eller sin framställning till syftet och målgruppen.

Uttrycken används också för att beskriva hur väl anpassad användningen av till exempel strategier, metoder, verktyg, begrepp eller modeller är till olika situationer. Exempelvis i frasen *eleven kan välja och använda strategier och metoder med viss anpassning till problemets karaktär*. Viss anpassning innebär i exemplet ovan att eleven väljer och använder strategier och metoder med någon tanke om att de ska fungera i den aktuella problemsituationen. På högre betygsnivåer krävs att eleven väljer och använder strategier och metoder som är allt mer effektiva i förhållande till problemet som ska lösas.

E	C	A
i huvudsak fungerande	ändamålsenligt <i>alternativt</i> relativt väl fungerande	ändamålsenligt och effektivt <i>alternativt</i> väl fungerande

Uttrycken används för att ange hur utvecklad elevens förmåga är att bland annat välja, använda och kombinera strategier, metoder, verktyg, begrepp eller modeller. Till exempel i frasen *eleven kan använda handverktyg på ett i huvudsak fungerande sätt och ...* För de högre betygen ökar kraven på skicklighet i tillämpningen.

Uttrycken används även för att ange kvaliteten på resultatet, till exempel *kompositioner som har en i huvudsak fungerande form*. I det sammanhanget syns progressionen genom i vilken mån de olika delarna i kompositionen skapar en helhet, hur stor del av kompositionen som fungerar och hur väl den fungerar i sammanhanget.

Uttrycken används också för att ange hur utvecklad elevens förmåga är att använda olika typer av informationskällor, till exempel *eleven använder olika typer av källor på ett i huvudsak fungerande sätt ...* På högre betygsnivåer visar eleven en allt mer välfungerande källanvändning genom att på ett medvetet sätt söka information utifrån kunskaper om olika källors möjligheter och begränsningar. När uttrycken används för att ange nivån på elevens förmåga att använda källor kombineras de vanligen med uttryck som anger hur underbyggda resonemang eleven för om informationens och källornas trovärdighet och relevans.

E	C	A
avgränsat	relativt varierat	varierat

I vissa ämnen kombineras uttrycken om hur underbyggda resonemang eleven för om källors trovärdighet och relevans med uttryck som beskriver med vilken variation eleven väljer källor för att söka information. Med ett avgränsat urval avses några få källor. På högre betygsnivåer kan eleven hantera både fler källor och källor av olika slag.

E	C	A
prövar	prövar och omprövar	prövar och omprövar systematiskt

Uttrycken används för att ange med vilken kvalitet eleven prövar något, till exempel hur olika material och hantverkstekniker kan kombineras i skapandet av olika föremål. Att pröva och ompröva innebär ett reflekterande arbetssätt där eleven prövar till exempel olika materialkombinationer för att hitta det uttryck eller den funktion som önskas. På de lägre nivåerna sker provandet ostrukturerat och sökande. På den högsta nivån sker provandet på ett mer utvecklat sätt efter någon form av princip eller struktur.

E	C	A
bidrar till att formulera ... som leder framåt	formulerar ... som efter någon bearbetning leder framåt	formulerar ... som leder framåt

Uttrycken används för att ange hur självständigt och med vilken kvalitet eleven kan formulera till exempel handlingsalternativ, modeller eller frågeställningar. Exempelvis *eleven bidrar till att formulera enkla frågeställningar och planeringar som det går att arbeta systematiskt utifrån*. Att eleven "bidrar till att formulera" något innebär att kraven på självständighet är låga. Nästa nivå innebär att eleven klarar av att formulera handlingsalternativ, frågeställningar eller modeller självständigt, men att dessa behöver någon form av bearbetning för att fungera. På den högsta betygsnivån formulerar eleven självständigt handlingsalternativ, modeller och frågeställningar som fungerar utan bearbetning.

E	C	A
viss	relativt god	god

Uttrycken används bland annat för att ange vilken grad av stillkänsla eller språklig variation eleven visar i olika sammanhang, som i frasen *eleven kan skriva olika slags texter med viss språklig variation ...* De används också för att beskriva hur förtrogen eleven är med något, som i satsen *dessutom kan eleven med viss säkerhet urskilja och ge exempel på musikaliska karaktärsdrag från olika genrer och kulturer ...* Uttrycken kan också användas för att beskriva kvaliteten i elevens användning av ämnesspecifika begrepp, som i formuleringen *eleven kan med god användning av ämnesspecifika begrepp beskriva hur ingående delar samverkar ...* I det sammanhanget innebär god användning att eleven använder ämnesspecifika begrepp frekvent och med precision i relevanta sammanhang.

Skolverket

www.skolverket.se

ISBN: 978-91-38325-48-3